DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-670-9-36

ПРАВОЧИНОЗДАТНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НЕДІЙСНІСТЬ ВЧИНЕНИХ НИМИ ПРАВОЧИНІВ

Лихолетов Владислав Ярославович
аспірант
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Учасники цивільних відносин, зокрема юридичні особи та фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності для повноцінної реалізації можливості укладати договори та нести юридичну відповідальність за їх порушення повинні мати власну цивільну дієздатність. Остання, в свою чергу, складається з кількох змістовно виокремлених, проте взаємопов'язаних елементів. Одним із найважливіших з них є правочиноздатність. Адже саме через неї забезпечується участь підприємців у цивільному обороті (продаж товарів, надання послуг, виконання робіт тощо).

Законодавець демонструє різний підхід до конкретизації обсягу цивільної дієздатності певних категорій суб'єктів цивільного права. Так, для фізичних осіб виділено часткову, неповну і повну цивільну дієздатність, а також передбачено можливість її обмеження, підстави для визнання особи недієздатною та для поновлення її дієздатності. При цьому повну цивільну дієздатність фізична особа може набути і до досягнення нею повноліття – зокрема, у разі реєстрації неповнолітнього, який досяг шістнадцятирічного віку, як суб'єкта підприємницької діяльності (за згодою законних представників або органу опіки та піклування). Фізична особа – підприємець здійснює власну правочиноздатність самостійно або через механізм добровільного представництва. Натомість юридичні особи реалізовують їх правочиноздатність насамперед через свої виконавчі (або інші визначені установчими документами чи нормами законодавства) органи, з можливістю участі також і у відносинах представництва як таких.

Правочиноздатність за своєю суттю визначається як здатність суб'єкта цивільного права усвідомлено і цілеспрямовано створювати для себе права й обов'язки шляхом укладення правочинів. При цьому юридичні особи мають правочиноздатність з моменту їх державної реєстрації. А тому в більшості випадків юридична особа може вільно укладати визначені на власний розсуд договори. Утім, договори, пов'язані з провадженням окремих видів господарської діяльності, мають укладатися лише за наявності ліцензії. Тобто тут можливість

реалізації правочиноздатності зумовлюється правовим режимом ліцензування, передбаченим Законом України від 02.03.2015 № 222-VIII «Про ліцензування видів господарської діяльності» [1]. По суті ліцензія в таких випадках постає як передумова для вияву правочиноздатності юридичної особи. У разі нехтування цим взаємозв'язком виникають правові наслідки, встановлені ст. 227 Цивільного кодексу України [2] (надалі – ЦК України), тобто вчинений без ліцензії правочин може бути визнаний недійсним (є оспорюваним внаслідок порушення вимог до спеціальної правосуб'єктності його сторони).

Фактично ліцензування – це не просто дозвіл, а передумова дійсності правочинів, що стосуються ліцензованої діяльності. Тому отримана юридичною особою ліцензія є елементом її правочиноздатності, оскільки вона визначає межі права юридичної особи укладати договори. Виходячи із викладеного, можна дійти висновку, що правочиноздатність юридичної особи реалізується в межах, визначених актами законодавства, положеннями її установчого документу, а також у ліцензії на провадження визначеного законом виду господарської діяльності.

Отже, ліцензування діяльності юридичних осіб – це форма законодавчого регулювання їх правочиноздатності, що встановлює спеціальні вимоги для укладення певних видів правочинів у сфері ведення визначеного виду господарської діяльності.

Реалізація правочиноздатності юридичної особи передбачає здійснення її волевиявлення щодо укладення договору повноважним органом управління, а також відсутність неправомірного впливу на нього. Згідно з ч. 3 ст. 203 ЦК України волевиявлення учасників правочину повинно відповідати їх внутрішній волі, у разі порушення цього положення правочин перетворюється на оспорюваний. Така ситуація виникає у випадку укладення договору з перевищенням повноважень виконавчого органу (наприклад, без відповідного затвердження уповноваженим органом юридичної особи при вчиненні значних правочинів) або представника за довіреністю, про що інша сторона знала або могла знати.

З цього погляду показовою є постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 26.06.2025 у справі № 924/1351/20, у якій враховано правову позицію, викладену в постанові об`єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 14.04.2025 у справі № 904/2465/21 (з посиланням на висновки Великої Палати Верховного Суду у постанові від 27.06.2018 у справі № 668/13907/13-ц та висновки Верховного Суду України у постановах від 27.04.2016 у справі № 6-62цс16, від 12.04.2017 у справі № 6-72цс17), згідно з якою договір може бути визнаний недійсним у тому разі, якщо буде встановлено, що сама третя особа – контрагент юридичної особи за договором – діяла недобросовісно і нерозумно. Тобто третя особа знала

або за всіма обставинами, проявивши розумну обачність, не могла не знати про обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи чи про припинення дії довіреності, виданої представнику юридичної особи, який укладає договір від її імені [3]).

Звичайно, суб'єкт підприємницької діяльності може виявитися стороною ледь не будь-якого з недійсних правочинів, склади яких прямо закріплені у законі – насамперед у параграфі 2 глави 16 ЦК України. Проте ключове значення зміст, обсяг і порядок здійснення правочиноздатності зазначеного суб'єкта матимуть саме в разі вчинення правочинів з перевищенням повноважень, за відсутності необхідної ліцензії або з порушенням приписів чинного законодавства.

Юридичні особи здійснюють свою правочиноздатність через уповноважений орган – наприклад, через керівника, повноваження якого закріплені в установчому документі або в актах законодавства. Тому й вихід за межі таких повноважень постає як підстава для розгляду питання про дійсність вчиненого правочину. Але поряд із керівником юридичної особи можна виокремити інститут представництва, оскільки ототожнювати керівника юридичної особи та представника не є доречним. Головною ідеєю цього інституту (як це визначено нормами глави 17 ЦК України [2]) є вчинення правочинів від імені та в інтересах однієї особи іншою – представником.

Поряд із зазначеним варто погодитися з підходом В. Д. Примака, який наголошує на розмежуванні підстав для визнання правочинів неукладеними юридичною особою та недійсними (зокрема, з огляду на невідповідність волі і волевиявлення юридичної особи), а також необхідності урахування презумпції добросовісності контрагента, який спирається при визначенні повноважень органу юридичної особи на відомості державного реєстру [4, с. 112–117]. Адже питання про відповідність вчиненого договору умовам чинності правочинів може поставати лише у зв'язку з його фактичним вчиненням та має розглядатися з урахуванням інтересів іншої сторони.

На підставі викладеного можна сформулювати такі висновки.

1. Ліцензування певних видів господарської діяльності постає як обов'язкова вимога для укладення відповідних правочинів суб'єктами підприємницької діяльності. Отримання дозволу (ліцензії) є передумовою дійсності правочинів у визначеній законодавцем сфері господарювання та постає як елемент правочиноздатності юридичної особи, яка визначає можливість юридичної особи укладати правочини.

2. Необхідним аспектом реалізації правочиноздатності юридичної особи є забезпечення відповідності її волі й волевиявлення, внаслідок чого при вчиненні правочину з перевищенням повноважень органу юридичної особи такий правочин можна кваліфікувати як оспорюваний – проте лише за умови недобросовісності з боку її контрагента.

Література:

1. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text (дата звернення: 21.03.2026).
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 21.03.2026).
3. Постанова Касаційного господарського суду в складі Верховного Суду від 26.06.2025 у справі № 924/1351/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128775870 (дата звернення: 21.03.2026).
4. Примак В. Д. Перевищення повноважень виконавчого органу юридичної особи на укладення договорів. Правове забезпечення соціального спрямування економіки та бізнесу в сучасних умовах цифровізації, глобалізації та нових загроз суспільному благополуччю : зб. наук. пр. за матеріалами наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 20 листоп. 2025 р.). Київ : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака, 2025. С. 112–117. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1196 (дата звернення: 21.03.2026).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-670-9-37

КОНТРОЛЮЮЧІ ОРГАНИ У СИСТЕМІ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ФОРМУВАННЯМ ТА ВИКОНАННЯМ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Мандзій Олександр Сергійович
аспірант кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Державний бюджет є ключовим фінансовим планом країни, від ефективності формування та виконання якого залежить стабільність соціально-економічного розвитку держави. У сучасних умовах особливої актуальності набуває питання забезпечення прозорості, підзвітності та результативності бюджетного процесу. Публічний контроль за формуванням та виконанням державного бюджету виступає важливим інструментом демократичного управління та запобігання